

דבר המערכת | בת חן דרויאן פלדמן, אליהו ענתבי

גיליון זה הינו תוצר של מערכת כתב העת "לשם שינוי", שפועלת במסגרת בית הספר להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב. העבודה על גיליון זה סימלה את נושאו של הגיליון הקודם והראשון, "מעברים", ובמהלכה עברה המערכת משלב ההפקה הראשונית והייסוד של כתב העת לשלב ביסוסו והפצתו. הרכב חברי המערכת התחדש השנה, וכך התבקשנו מחד גיסא להמשיך את עבודת המערכת מהשנה שעברה, ומאידך גיסא להביא לידי ביטוי את תפיסותינו בנוגע לגבי עבודת המערכת וכתב העת. אך לאורך כל העבודה על הגיליון עמדה לנגד עינינו אותה המטרה – להמשיך ולקדם את כתב העת כפלטפורמה נגישה עבור סטודנטיות וסטודנטים לתארים מתקדמים לפרסום ראשון של מאמריהם, ובכך לאפשר טבילת אש בעולם הפרסום האקדמי.

הגיליון הנוכחי בוחן לעומק את נושא **הטכנולוגיה**, ומבקש להתחקות אחר תפקידה כגורם מחולל בתהליכים היסטוריים. לאורך כל ההיסטוריה האנושית הביאה הטמעתן של טכנולוגיות שונות, החל מהכלים הראשונים שנוצרו על ידי האדם הקדמון ועד הבינה מלאכותית, לשינויים חברתיים, פוליטיים וכלכליים, והניעה את ההתקדמות האנושית. במאה החמש-עשרה, מכונות הדפוס החדשות אפשרו לייצר ולהפיץ ספרים בקלות יחסית, תהליך אשר חולל השפעות מרחיקות לכת על החברה בתחומים כמו דת, מדע ותרבות; בשלהי המאה השמונה-עשרה, גילויים והמצאות כמו מנוע הקיטור הניעו מהפכה תעשייתית ושינו את מאזני הכוחות המקומיים והבינלאומיים, בתהליכים שהשפעתם ניכרת בעולם עד היום; ובמאה התשע-עשרה, המצאות כמו הטלגרף קירבו בין רגע מקומות מרוחקים, וטכנולוגיות שאפשרו שימוש בחשמל הביאו לשינויים בחיי היום-יום בחברה כולה.

קצב ההתקדמות של פיתוחים טכנולוגיים וההתמודדות עם השלכותיהם החברתיות, הפוליטיות, הכלכליות והאקולוגיות באו לידי ביטוי במאה העשרים, שנתפסת עבור רבים כמאה של התקדמות טכנולוגית מהירה ואף חסרת תקדים. שתי מלחמות העולם הכניסו לחיינו טכנולוגיות חדשות, ובראשן פצצת האטום, שינו את "חוקי המשחק" הפוליטי והצבאי והביאו למותם של מיליוני אנשים. האינטרנט, שפרץ לעולם בתחילת שנות התשעים של המאה העשרים, שינה את אופני התקשורת של בני האדם אחד עם השני ועם העולם. הרשתות החברתיות המקוונות, שהתפתחו בעשור הראשון של המאה העשרים ואחת, יצרו דפוסים חברתיים חדשים ואף השפיעו באופן ישיר על מערכות פוליטיות, חברתיות וכלכליות ברחבי העולם.

בימים אלו ממש עולה באופן תדיר לסדר היום הציבורי טכנולוגיה חדשה נוספת – אפליקציית הבינה המלאכותית ChatGPT. חשיפת מיליוני בני אדם תוך פרק זמן קצר ליכולות הזמינות של הבינה המלאכותית מעלה שאלות מעשיות ואתיות בדבר עתידם התעסוקתי של רבים, השפעות האלגוריתם על דפוסי חשיבה ופעולה, ועל מקומה של הבינה המלאכותית בתהליכים פוליטיים וצבאיים. הבינה המלאכותית, לצד פיתוחים בהנדסה גנטית וביוניקה, היא רק אחת מהטכנולוגיות החדשות שמעלה שאלות לגבי מערכת היחסים המורכבת שבין בני האדם והטכנולוגיה, וההשלכות הבלתי צפויות שלה.

התוספת "I..." לתמה של הגיליון מבטאת את השפעותיהם של שינויים חומריים ורעיוניים על החברה האנושית, אשר חוצים את גבולות ההגדרה המקובלת של טכנולוגיה. בחינת מערכת היחסים בין טכנולוגיה לחברה האנושית מהפרספקטיבה ההיסטורית, דרך המחקרים המובאים בגיליון זה, יכולה לסייע להבנה כיצד התמודדו תרבויות שונות בזמנים שונים בעבר עם תהליכים דומים של הטמעת טכנולוגיה חדשה, ומכאן שגם לסייע בהבנת ההווה.

כותבות וכותבי המאמרים בגיליון זה בחנו היבטים שונים של אותה מערכת קשרים מורכבת הגלומה בתמה של הגיליון. גליה לביא עוסקת במאמרה "בין שני קווים" בקונפליקט הבין-תרבותי שמתבטא בדחייה או באימוץ של טכנולוגיות מערביות בסין, על רקע ההשפעה ההולכת וגוברת של האימפריאליזם המערבי בהמחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, דרך סיפור הקמתם של שני קווי הרכבת הראשונים בסין. אליהו ענתבי נשאר גם הוא בהקשר המזרח-אסייתי במאמרו "גוף, קוסמוס וכוח", ובוחן את הקשר בין ההשלכות הסביבתיות והאפידמיולוגיות של אימוץ ידע, טכנולוגיות ממשל ועיצוב מרחב לבין הפוליטיקה, כפי שעולה מגיבוש תפיסת הגוף של האליטה היפנית במאות העשירית והאחת-עשרה. בדומה לכך, שרון זהר מנתחת במאמרה "לוחמים חסרי פנים" כיצד פיתוח מסכת הגז בצבא הצרפתי בתגובה לאיום הנשק הכימי במלחמת העולם הראשונה ערער את תדמיתו של החייל הצרפתי כסמל הפטרויות והגבריות ההרואית, בין השאר עקב אופן הצגת הטכנולוגיה החדשנית בעיתונות התקופה.

הגיליון השני ממשיך את מסורת כתב העת לשמש במה לפרסום של כתבי סטודנטים וסטודנטיות מצטיינים לתואר הראשון מאוניברסיטאות שונות בארץ, במסגרת מדור "ביכורי מחקר". מטרת המדור היא לספק מסגרת תומכת לעריכה ולפרסום של טקסטים שנכתבו כחלק מקורסים אקדמיים, ולהופכם לפרסומים מחקריים קצרים לקהל הרחב. בגיליון זה פורסמו טקסטים קצרים של שגיא ראם מאוניברסיטת בר אילן ושל בר גל מאוניברסיטת תל אביב. שגיא ראם מנתח כיצד הוצמד סטראוטיפ הזונה לאסירות בריטיות שהוגלו

ליבשת אוסטרליה במאה התשע-עשרה, ומדגים את היחס השונה של הממשל הבריטי כלפי פשיעה נשית לעומת פשיעה גברית. בר גל מתחקה אחר מקומן של נשים בארגון חזבאללה, תוך ערעור התפיסה המקובלת של הארגון כארגון סמי-צבאי ולא כארגון פוליטי-חברתי בעל זרוע צבאית.

בהתאם לתמה של גיליון זה, כתב העת מבטא את הצומת שבין טכנולוגיה לאקדמיה דרך שימוש בפורמט המקוון, כחלק מהשאיפה לבסס את מעמדה של האקדמיה במרחב הדיגיטלי. אנו מזמינות ומזמינים את הקוראות והקוראים של גיליון זה להתבונן במושג טכנולוגיה כפי שעולה מתוך המאמרים, "לשוחח" עם הכותבות והכותבים והרעיונות העולים מפרי עטם על גבי הפורמט המקוון. אנו מאמינים שגיליון זה יספק הצצה לאימוצן של שלוש טכנולוגיות שפעלו במרחבים וזמנים שונים, ומקווים כי קוראות וקוראי הגיליון ימצאו את הגיליון מחדש ומעשיר. כמו כן אנו מקווים שהגיליון ישמש מקור השראה לחוקרים וחוקרות לפרסם את ממצאיהם ותובנותיהם הן במעגלים אקדמיים והן בקרב קהלים רחבים יותר, ובכך להנגיש ידע אקדמי והיסטורי לציבור הרחב. אנו מאחלים לכם ולכן קריאה מהנה.